

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

BOSHLANG'ICH TA'LIMGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TATBIQ ETISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA RIVOJLANISH OMILLARI

XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMANI

MATERIALLARI

foydalanish	
<i>Saidova M. J.</i> Ta'limda multimedialardan foydalanish va uning didaktik imkoniyatlari	189
<i>Saidova G. E.</i> Boshlang'ich sinflarda geometrik materiallar ustida ishlash metodikasi	193
<i>Saidova M. J.</i> Masofaviy ta'limda o'qitish imkoniyatlari va usullari	195
<i>Saidova G. E., Qoryog'diyeva A. Sh.</i> Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarni mantiqiy masalalar yechishni o'rgatish	199
<i>Olloqova O', Murodova G.</i> Matematika darslarida geometrik figuralarni o'rgatishda interfaol metod va didaktik o'yinlardan foydalanish	201
<i>Hamroyeva M. R., G'afurova F.N.</i> Boshlang'ich sinf darslarida interfaol metodlardan foydalanish	204
<i>G. E., Sanoqulova S. F.</i> Boshlang'ich sinf o'quvchilarida uzunlik haqida tasavvurlarni shakllantirish, uzunliklarni o'lchash malakalarini hosil qilish	208
<i>Ozodova M. H.</i> Boshlang'ich sinflarda sintaktik tushunchalarni egallash bosqichlari	211
<i>Qosimov F.M.</i> Ijodiy topshiriqlar va ular tizimiga qo'yiladigan talablar	214
<i>Adizova N., Husenova D. I-</i> sinfda unli tovushlar talaffuzi ustida ishlash	217
<i>Tog'ayeva U.Sh.</i> Loyihaviy ta'lim vositasida "ona tili o'qitish metodikasi" modulini takomillashtirish	221
<i>Hamroyeva M. R., Subhonova O. A.</i> Ona tili va o'qish darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini o'stirishga oid metodik ko'rsatmalar	223
<i>Улугмурод Амонов</i> «Диван лугат-ат-турк» нинг илк таджикотчиси	225
<i>Аҳмадов О. III.</i> Бухоро амирлигида анъанавий бошланғич таълим-тарбия тизими ва унинг инкирози	228
<i>Sidiqova D. S., Jabborova G.A.</i> Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda interfaol metodlaridan foydalanish	230
<i>Tog'ayeva U.Sh. Xodjayeva M.Sh.</i> Boshlang'ich sinf ona tili darslarida fanlararo aloqadorlik o'rnatish	233
<i>Qurbonova Sh. N., Razzoqova N.</i> Pedagogik texnologiya -ta'lim-tarbiya jarayonining yaxlit tizimi sifatida	234
<i>Yusufzoda Sh. Y., Safarova D. F.</i> Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilar mantiqiy fikrlashini rivojlantirishning ahamiyati	237
<i>Yusufzoda Sh. Y., Egamqulova F T.</i> Grafik modellardan foydalanish usullari orqali masala yechish metodikasi	240
<i>Yusufzoda Sh. Y., Narzullayeva Z.</i> Boshlang'ich sinf matematika darslarida harakatga doir masalalar yechishga o'rgatish metodikasi	243
<i>Narzillayeva M. Sh.</i> Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda lingvodidaktikaning o'rni	245
<i>Rajabova N. K., Kamolova M. I.</i> Boshlang'ich sinflarda masalalar yechishning metodik asoslari	249
<i>Rajabova N.K.</i> Boshlang'ich sinf o'quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishning metodik asoslari	251
<i>Ismatov S. R., Shukrullayeva Sh.Sh.</i> Savod o'rgatish davri yozuv darslarini o'rgatish usullari	252
<i>Sharipova M. B.</i> Hikoya o'qish darslarida o'quvchilar nutqini o'stirish	255
<i>Ҳафизов III.</i> Бошланғич синфларда жиемоний тарбия дарсининг тузилиши ва уни ўтказиш методикаси	258
<i>Adizova N.B., Ibrohimova F. A.</i> Avloniy she'rlarining boshlang'ich sinflarda o'rganilishi	261
<i>Sidiqova D. Sh.</i> "Matematika o'qitish metodikasi" fanini o'qitishda talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi	264
<i>Қўлдошев Р. А.</i> Чапақай ўқувчиларида ёзув кўникмаларини шакллантириш	266
<i>Safarova N. O., Jumayeva H. G.</i> Savod o'rgatish davrida boshlang'ich sinf o'quvchilarida yozuv malakalarini shakllantirish	270
<i>Raximova N.A., Rustamova D.</i> Boshlang'ich sinf tarbiya tizimida innovatsiyalar	274
<i>Mirzayeva D. Q.</i> O'quvchilar nutqini o'stirishda lug'at ustida ishlash	277

xislatlarni shakllantirishga harakat qiladi. Ikkinchidan esa yaxshi inson bo'lish uchun o'qishning zarurligini anglaydi. Shuning uchun ongli o'qishni ta'minlashda matn bilan unga ishlangan mazmunli rasmlar o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlashtirishga, matn yuzasidan savollar berishga diqqat qaratish lozim. Masalan, rasmni kuzating, matnda nima haqida gap boradi? Rasmda nima tasvirlangan? Ular orasida bog'lanish bormi?

Matn mazmunini rasmga qarab so'zlab bering.

Yoki: Bolalar qayerga bordilar? Qizning ismi nima? Bolaning ismi-chi? Ali, Lola nima qildi? Ular qanday lolalar terdilar?

Demak, o'qish o'qiganlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim, shundagina matndagi asosiy fikr, ilgari surilayotgan goya o'qituvchilar tomonidan o'zlashtiriladi. So'ng so'z va matnlar yod olingan taqdirda ham o'quvchilik bo'lib qoladi.

O'qishning ongliligini va ta'sirchanligini ta'minlash uchun matn mazmunini o'quvchilarning ko'rgan -kechirganlarini, taassurotlari bilan bog'lash lozim. Shunda o'quvchida o'qishga, o'rganishga qiziqish ortadi.

Ongli o'zlashtirishni amalga oshirishda lug'at ustida ishlash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, 51-sahifada uvol, rizq-ro'z so'zlari bor. Ularning ma'nosi ustida to'xtalish, birinchidan, fikrni oydinlashtirsa, ikkinchi tomondan tarbiyalashga ham xizmat qiladi.

She'r, tez aytish, topishmoq, qo'shiq, maqol, hikmatli so'zlardan o'qitish, yod oldirish ham o'quvchilarni o'qishga qiziqishini oshiradi, o'qish malakasini shakllantiradi, xotirasini mustahkamlaydi.

O'qish darslarining uchdan ikki qismi o'qishni mashq qilishga ajratilishi lozim.

Demak, o'quvchilarni o'qishga o'rgatish, ularning o'qish sur'atini oshirish, ifodali va ongli o'qish elementlarini shakllantirish, tarbiyalash o'qish darslarining muhim vazifalari hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yangi tahrirdagi DTS - 2015-yil. Boshlang'ich ta'lim jurnali 5-son.
2. Rahmatullayev Sh., Xojiyev A. O'zbek tilining imlo lug'ati. –1995-yil.
3. Abdullayev. Hamroh. –Toshkent, 1996-yil.
4. Abdullayeva K. va boshqalar. Savod o'rgatish darslari. -T., "O'qituvchi", 1996-y.

HIKOYA O'QISH DARSLARIDA O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISH

M.B.Sharipova, BuxDU o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'qish darslarida hikoya o'qitish orqali o'quvchilarining nutqini o'stirish usullari keltirilgan. Bolani aytib berishga o'rgatish - uning bog'lanishli nutqini shakllantiradi.

Kalit so'zlar: hikoya, nutq, bog'lanishli nutq, hikoya mazmuni, hayotiy tajriba, ijodiy fikrlash.

Аннотация. В статье представлены методы развития речи учеников посредством рассказывания на уроках чтения в начальной школе. Учить ребенка рассказывать - значит формировать его связную речь.

Ключевые слова: рассказ, речь, связная речь, содержание рассказа, жизненный опыт, творческое мышление.

Annotation: The article presents the methods by which students can cultivate their speech by teaching the story in primary school reading lessons. To teach a child to tell means to formulate his connecting speech.

Key words: *story, speech, connected speech, story content, life experience, creative thinking.*

Insonlarni boshqa joyga eltadigan hikoyalar uchun har doim joy bor.

Gyote

Insoniyat rivojlanish taraqqiyotida erishgan eng katta yutuqlari, bu ongi, tafakkuri, nutqi. Ong va tafakkur degan hech qanday moddiylik bilan tenglashtirib bo'lmaydigan ne'mat borki, ahli insoniyat borliqni anglab, moddiy va ma'naviy ne'matlarni yarata oladi. Boshqa elat va xalqlarning ma'naviy va moddiy yutuqlaridan bahramand bo'lish bevosita o'zaro muloqotning mahsulidir. Muloqot vositasi nutq bo'lib, uni rivojlantirish antik davrda ham, hozirda ham ta'lim jarayonining yetakchi vazifasi bo'lib kelmoqda.

Ta'limning har bir bosqichida ta'lim oluvchilar nutqini o'stirishga alohida e'tibor beradilar. Barchamizga ayonki, nutq tafakkur bilan bog'liq, shuning uchun u tafakkur bilan uzviy bog'langan holda o'stiriladi. Bolalarning nutqi va tafakkurini o'stirish boshlang'ich sinf o'qish fanidan hikoya o'rganish darslarida samarali ishlash imkoniyati mavjud.

Darsda o'qilgan hikoyani o'quvchilar ongli tushunishi, asosiy mazmunini, g'oyasini anglab yetishi uchun tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish kabi mantiqiy usullar qo'llanadi. O'qilgan hikoyani analiz qilishda har xil ish usullaridan foydalaniladi. Bolalar hikoyadagi asosiy qatnashuvchi shaxslarni aytadilar, o'qituvchi rahbarligida asar rejasini tuzadilar. Qatnashuvchi shaxslarni o'quvchilar har xil tartibda aytishlari mumkin, ammo o'qituvchi ularni asarda qatnashish tartibida aytishni so'raydi. Natijada o'qituvchi rahbarligida hikoyaning chizmasi tuziladi. O'qituvchi bergan savollar yordamida hikoyaning mazmuni aniqlanadi.

Bolaga gapirishni o'rgatish - bu uning izchil nutqini shakllantirishni anglatadi. Bu vazifa maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarning nutqini rivojlantirishning umumiy vazifasida ajralmas hisoblanadi. So'zlarning izchil shakllarini o'zlashtirish murakkab va uzoq jarayon bo'lib, malakali pedagogik ta'sir va yetakchilikni talab qiladi. Bolaning izchil nutqini rivojlantirish kundalik hayot jarayonida, shuningdek sinfda amalga oshiriladi. Bolani hikoya qilishga o'rgatish ya'ni o'z fikrlarini mustaqil ravishda izchil va ravon bayon etish, o'qituvchi unga aniq so'zlar va iboralarni topishga, jummalarni to'g'ri tuzishga, ularni mantiqiy ravishda bir-biri bilan bog'lashga, ovoz va so'zlashuv normalariga rioya qilishga yordam beradi. Boshqacha aytganda, o'qituvchi bola nutqining barcha jihatlarini – leksika, grammatika, fonetikasini yaxshilash uchun tizimli va muntazam ravishda ish olib bormog'i lozim.

Bolaning hikoyalari mazmunan turli xil bo'lishi mumkin: o'yinchoqlar va o'yinlar, kundalik hayot obyektlari, bajarilayotgan ish topshiriqlari, boshqa bolalar bilan munosabatlar, tabiat va boshqalar. Bolalar o'zlariga ma'lum bo'lgan narsalar, faktlar, voqealar haqida gapirishlari muhimdir. Shundagina ularning nutqi yanada izchil va ravon bo'ladi. Ta'lim jarayonida bolalarning turli xil hikoyalar yaratish qobiliyatlari shakllantiriladi. Hayotiy mavzulardagi hikoyalar bolaning hayotiy, aniq faktlarni taqdim etishni talab qiladi. O'yinchoqlar, o'simlik va hayvonlar haqidagi hikoyalar bolaning hayot tajibasi bilan bevosita bog'liq bo'lganligi uchun ularning xotirasida uzoq vaqt

saqlanib qoladi, ularning ijodiy fikrlashiga, nutqining ravonlashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tavsiflovchi hikoya mavzulari rasmlar bilan tuzilishi mumkin. Ko'pincha, hikoya mazmunining o'quvchilar tomonidan so'zlab berilishi bolalarning idrokini, tafakkurini rivojlantiriladi. Shu bilan birga, tavsiflovchi hikoyada o'quvchilar xotirasidagi voqea-hodisa materiallaridan ham foydalanish mumkin. Turli xil hikoyalarni ijod qilish - bolalar uchun nutq faoliyatining eng qiyin turi hisoblanadi. Shuning uchun, o'qituvchi asta-sekin oddiy vazifalarni yanada murakkab, ammo ayni paytda ushbu yoshdagi bolalar uchun mos qilib tuzadi. Bolalar tomonidan egallangan nutq malakalarini doimiy ravishda mustahkamlash, ularni takomillashtirish kerak. O'qituvchi, ayniqsa, bolaning diqqatini jalb qilish kerak bo'lgan narsalarni aytib berishda bolalarda qanday qiyinchiliklar paydo bo'lishini aniq tasavvur qila olishi lozim. O'qituvchining vazifasi o'quvchini tanlangan mavzu bo'yicha hikoyani to'g'ri boshlash va uni jonli, qiziqarli, mantiqiy ravishda ketma-ket yetkazib bera olishga o'rgatishdir. O'quv jarayonida bolaning hikoyasi tinglovchilarga tushunarli, uning barcha qismlari o'zaro bog'langan va tushunarli, izchil bo'lmog'i lozim. Bolalarning bog'lanishli nutqni rivojlantirishning muhim sharti - to'g'ri so'zlashuv va grammatik ko'nikmalarni shakllantirishdir. Shu bilan birga, o'qituvchining hikoyasi har doim qiziqarli, mazmunan rang-barang, qurilishi aniq bo'lishi ularning nutq ko'nikmalarini takomillashtirishda juda muhim.

Odatda, amaliyotda, rasm mazmunini gapirishga o'rgatish bo'yicha mashg'ulotlar katta qiyinchiliklarga olib keladi. Bolalarning rasmning mazmunini yaxshiroq tushunishi uchun o'qituvchi ularning shaxsiy tajribasidan, rasmdagi tasvirga o'xshash voqealar xotiralaridan foydalanadigan dastlabki suhbatni o'tkazishi kerak. Kirish suhbatidan rasmni ko'rib chiqishga o'tish mantiqan izchil va silliq bo'lmog'i lozim. Savollar yordamida rasmda markaziy tasvirni ta'kidlash kerak: "Rasmda kimni yoki nimani ko'rayapsiz?". Ushbu yosh guruhidagi o'qituvchining savollari asosiy metodik usul bo'lib, ular bolalarga obyektlarning harakatlarini, sifatini, xususiyatlarini eng aniq idrok qilinishiga yordam beradi. To'g'ri, izchil ravishda qo'yilgan savollar rasmni idrok etishning yaxlitligini ta'minlaydi, bolalarga to'g'ri xulosa chiqarishga yordam beradi.

O'qituvchining savollari emas, balki bolalarning javoblarini umumlashtiradigan jumalarni tuzish, so'z birikmalarini kengaytirish uchun namuna bo'lib xizmat qiladigan so'zlari ham katta rol o'ynaydi. Rasmni qayta ko'rib chiqishda yangi so'zlar, iboralar bolalar xotirasida saqlanadi. Rasm asosidagi hikoyalar o'qituvchining umumlashtiruvchi hikoyasi bilan yakunlanadi va bolalarga o'qituvchining savollariga va tushuntirishlariga kiritilgan so'zlar va iboralarni yana bir bor tinglash imkonini beradi. Rasm asosidagi hikoyalarda bolalarning nutqini yangi so'zlar bilan boyitish, og'zaki nutqning aniq va hissiy jihatdan mazmunli bo'lishiga e'tibor qaratmoq lozim.

Bolalarning nutqi qiziqish bilan tinglanishi kerak: tabassum bilan yoki boshni qimirlatib uning fikrini ma'qullash, yuz ifodani o'zgartirib turish. Agar bola hikoyani boshlashga qiynalsa yoki bir muddat jim tursa, unga boshqa voqea-hodisalarni eslatish, sevimli mashg'uloti haqida so'rash mumkin. Tasvirni muhokama qilish jarayonida bolaga tushuntirish savollarini berish tavsiya etilmaydi, chunki u hikoyadan muloqotning savol-javob shakllariga o'tishi mumkin. Bolaning nutqini tinglab, uning hikoyasini tahlil qilish va baholash, unga butun guruhni jalb qilish, bolalarning taassurotlarini ifoda etadigan savollar berish, o'quvchilarning fikr bildirishi zarur.

Shundan keyin o'qituvchi hikoyani qisqacha va aniq ifodalashi kerak. O'qituvchi nutqi bolalarga o'rtoqlarining nutqlarini tahlil qilish va ular haqida oddiy qarorlar chiqarishga o'rgatadi. Ayniqsa, birinchi hikoyalar batafsil tahlil qilinadi va baholanadi, chunki bu boshqa bolalarga nutq xatolarini takrorlamaslik uchun nutqlarini yanada mazmunli va maqsadga muvofiq nazorat qilishga yordam beradi.

Yoshligidan boshlab, bolalar ertaklarni muntazam ravishda aytib berishlari, hikoyalar, she'rlar o'qishlari kerak, shuning uchun badiiy asarlar ularning xatti-harakatlariga, o'yinlariga, nutqni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bolalar ish hikoya mazmunini yaxshi o'zlashtirishlari uchun suhbat davomida bir yoki bir nechta qismni tanlab o'qib, bolalarga ijodiy mualliflik nutqini yana bir bor tinglash imkoniyatini berish lozim.

Hikoyani o'qishni o'rgatishda quyidagi usullar qo'llaniladi:

1. Bir necha marta matn mazmunini o'qitirish.
2. Suhbat. Bolalar uchun hikoyaning mazmuni haqida savollar, uning asosiy qismlarini aks ettirish.
3. Hikoyani qayta o'qish.
4. Bolalarning hikoyasini tinglash va tahlil qilish.

Agar hikoya hajmi katta bo'lsa, uni kichik birliklarga bo'lish mumkin. Bunda - birinchi bola birinchi, mantiqiy ravishda tugagan qismning mazmunini, ikkinchisi hikoyaning o'rtasini, uchinchisi yakuniy qismni so'zlaydi. Bolalarning hikoya matnini to'liq o'zlashtirgandan so'ng o'qituvchi ularga ijodiy vazifa berishi mumkin. Adabiy va badiiy materiallarga tayangan holda bolalarning og'zaki ijodkorligi bilan to'ldirilishi mumkin. Bolalarni hikoya mazmunini qayta hikoyalashga o'rgatishda modul, sxemalardan foydalanishingiz mumkin. Bu bolalarga voqealar ketma-ketligini eslab qolishga yordam beradi, qiziqishini yanada oshiradi.

Shunday qilib, turli usullar yordamida bolalarga hikoya mazmunini to'liq yetkazish, noto'g'ri talqin qilmasdan, matnning lingvistik materiallari bilan ishlashga, izchil ifodali nutq ko'nikmalarini rivojlantirishga o'rgatish kerak. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning nutqini o'stirish kelajakda ulardan o'z so'zi va nutqini erkin so'zlaydigan insonlar chiqishi uchun zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qosimova K., Matchonov S., Gulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. –T.: “Nosir”, 2009. -352 bet.
2. Kenjaboyeva I. Ona tili darslarida ijodiy fikrlashga o'rgatish muammolari. –Qo'qon, 2013.

БОШЛАНГИЧ СИНФЛАРДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ДАРСИНING ТУЗИЛИШИ ВА УНИ ЎТКАЗИШ МЕТОДИКАСИ

Ш.Ҳафизов

*Бухоро туман халқ талими бўлими
амалий фанлар методисти*

Аннотация. Мақолада бошлангич синфларда жисмоний тарбия дарсининг тузилиши ва уни ўтказиш методикаси юзасидан педагогик тавсиялар берилган.

Таянч сўз ва тушунчалар: соғлом авлод тарбияси, узлуксиз таълим тизими, соғлом турмуш тарзи, таълим-тарбия жараёни, замонавий педагогик технологиялар, миллий ва маданий қадриятлар.